

et existentia ordinis moralis, existentia ultimi finis in fru-
tione veri et boni, necessitas et existentia iurium et officio-
rum, cum istae sint relationes essentiales naturae rationalis,
quae sine his contradictionem involveret. Atqui relationes
hae essentiales, quarum necessitas et existentia intelligitur,
ultimo fundamento carerent, nisi existeret summum bonum,
sanctus et iustus legislator ac iudex supremus. Sicut ergo
ex intellecto ordine physico ratio humana potest cognoscere
Deum existentem; ita potest ex perspectis relationibus es-
sentialibus ordinis moralis assurgere ad cognoscendum Deum
ordinis causam exemplarem et efficientem. Hic quidem per
se est rerum ordo obiectivus; practice tamen et facto ipso
huiusmodi notiones ordinis moralis, sicut alibi dicemus de
notionibus metaphysicis *veri, boni, necessarii*, censeo esse
fundamentum non ad primam cognitionem existentiae, sed ad
expoliorem cognitionem perfectionis et attributorum Dei.
Verum de his disputatio prolixior ad philosophiam pertinet.

Cf. Hieronym. in Gal. I. T. VII. p. 391; Chrysost. ad scandalizatos c. 8. T. III. p. 482; Constitut. Apost. I. VIII. c. 12.

THESIS IV.

Vindicatur Rom. II. interpretatio de infidelibus et de rationali cognitione legis naturae.

« Consensus in interpretatione textus Rom. II. 14. 15. ita habet, ut
» nullus ss. Patrum et veterum theologorum etiam illorum, qui ex com-
» mentariis Estii pro adversa sententia citantur, docuerit locum Apo-
» stoli non de gentibus infidelibus, sed *de solis fidelibus* inter gentes
» debere intelligi; aut negaverit notitiam legis naturalis, quae ibi de-
» scribitur, esse acquisitam lumine rationis citra subsidium revelationis
» ipsam legem proponentis. Neque pluris sunt argumenta, quibus ex
» contextu petitis Estius persuadere nititur, « *de solis fidelibus* sive
» Christi praecesserint adventum sive secuti sint, » verba Apostoli esse
» intelligenda. »

Ut verus sensus huius disputationis definiatur, triplex
discernenda est quaestio. Quaeri enim potest, a) utrum
gentes non habentes legem in hoc Pauli loco intelligentur
soli fideles inter gentes in oppositione ad Iudeos, ut fre-
quenter opponuntur Iudei et Graeci, circumcisio et praec-

putum; non autem possint intelligi sive soli infideles, sive
indistinctim tum infideles tum illi fideles in lege naturae,
qui sufficienti fide in Deum et in Redemptorem futurum
imbuti erant.

b) Quaestio altera est, utrum gentes ea quae legis sunt,
naturaliter facere dicantur ex viribus naturalibus, an per
adiutorium gratiae supernaturalis, proindeque utrum sermo
sit de actibus supernaturalibus. Baius et deinde Ianseniani,
qui negata distinctione inter virtutes naturales et super-
naturalles affirmabant actus omnes infidelium esse peccata,
propterea etiam docebant, hunc textum Apostoli non posse
intelligi nisi de solis fidelibus et de actibus fidelium salu-
taribus, alteram interpretationem de gentibus infidelibus
et actibus naturaliter honestis esse Pelagianam. Estius
theologus catholicus explicationem magistri sui Baii re-
tinuit, quatenus affirmans est, assernitque esse utique lo-
cum Apostoli intelligendum « *de solis fidelibus* sive Chris-
ti praecesserint adventum sive secuti sint, » idque ideo
quia Paulus unice loquatur de supernaturali et meritoria
observatione legis. Hanc suam sententiam Estius confir-
mare studuit auctoritate Patrum et theologorum, imprimis
Augustini, deinde Prosperti, Fulgentii, Ambrosiastri, Hu-
gonis, Lombardi, Hervaei, s. Thomae, Dionysii Carthu-
siani; Graecorum etiam, ut Origenis, Chrysostomi, Theo-
phylacti, Oecumenii. Ex contextu dein ipsius loci hunc
commentarium ait esse « valde probabilem et paene certum ».
Non tamen Estius secutus est Baium in condemnatione al-
terius interpretationis de gentibus infidelibus et de actibus
naturalibus ethice honestis; fatetur enim, « hanc exposi-
tionem nihil habere sanae doctrinae contrarium ». At certe,
si Estio fidimus, auctoritate Doctorum videtur haec sen-
tentia parum firma: eam, inquit, defendunt « nonnulli,
inter quos Caietanus ».

c) Quaestio postrema est, utrum lex moralis dicatur ab
Apostolo manifestata gentibus lumine rationis citra positi-
vam externam revelationem legis, an vero cum Apostoli
verbis conciliari possit sententia, quae negat humanae rationi
vires supersensibilia et nominatim ordinem moralem et mo-

ralem obligationem aliunde cognoscendi, quam per fidem ex positiva legis revelatione. Hoc sensu nemo usque ad recentiora haec tempora ne Estius quidem ipse dubitavit, quin rationi insint, et testimonio Apostoli inesse demonstrentur vires cognoscendi legem naturalem citra legis eiusdem positivam revelationem (1). Estius enim verba Pauli « ipsi sibi sunt lex, » interpretatur in hunc sensum: « sibi ipsis sunt loco legis, dum sua sponte ac proprio iudicio sine externo legis iubentis adminiculo et impulsu bonum operantur. » Si autem videatur esse pugna inter sententiam ab Estio assertam, nomine gentium h. l. designari solos fideles, et tamen nomine legis cordibus inscriptae intelligi debere legem naturalem cognitam lumine rationis absque legis eiusdem revelatione, possumus onus respondendi Estio relinquere; nos enim falsum esse dicimus nomine gentium *solos fideles* intelligendos esse. Estius autem huic obiectioni contradictionis, quam velut Pelagianorum propriam proponit, non respondet, ut recentiores, negando cognitionem legis absque propositione eius per revelationem, sed admittendo et conciliando utrumque assertum. Conciliatio utique parum solida est; non enim attingit veram rationem, quae in ipsis verbis Apostoli pugnat contra illam opinionem a Baio inventam et ab Estio retentam; sed sibi opponit difficultatem levissimam, eique non minus leviter respondet. Verumtamen in hac responsione illud, quod nunc quaerimus, Estius omnino profitetur, gentiles nempe licet intelligendi sint soli fideles, legem tamen naturalem Paulo

(1) Per se patet, ut iam supra monui, non esse sermonem de tota lege naturae aut cognoscenda aut implenda in actu secundo. Agitur de viribus rationis per se spectatis; quoad cognitionem autem et observationem in actu secundo eorum quae legis sunt, Apostolus sane eam non ad legem naturalem universam extendit, sed ad aliqua quae legis sunt. *Si quando naturaliter faciunt quae legis sunt*, inquit, eiusmodi ipsi sibi sunt lex. Particula *quando vel si quando cum coniunctivo ὅτε*, non affirmat simpliciter et determinate actum; sed indicat tum *potentiam ad agendum tum factum actuum aliquorum indeterminate*; nec magnum etiam erit discriben, si cum pluribus Codd. legatur in indicativo *ποτε vel πότεν*, nisi quod asseverantius *actus aliqui* significarentur.

teste cognovisse lumine rationis « sine externo legis iubentis adminiculo ».

Obiectio quam sibi solvendam opponit, haec est. Fideles omnes *praeter legem naturae cunctis insitam* legem habent Christi; adeoque non possunt haec Apostoli verba, *gentes quae legem non habent*, intelligi de fidelibus. Audi responsionem. « Hoc argumentum, inquit, videri potest aliquid habere momenti, quantum ad gentiles adtinet christianos; nihil tamen ad eos pertinet gentiles, qui Christi adventum praecesserunt et tamen in eum venturum crediderunt. » Videlicet gentiles christiani cognoverunt legem etiam ex revelatione et non solo rationis lumine; sed gentiles ante Christum, quamvis ex revelatione cognoverint saltem implicite futurum Redemptorem (1), atque ita computandi sint inter fideles, hoc tamen non obstat, quominus solo lumine rationis citra legis revelationem intelligere potuerint legem naturalem, non esse furandum, non moechandum etc., quae sunt exempla ab ipso Apostolo posita. Estius igitur affirmans, gentes penes Paulum intelligi solos fideles, simul tamen concedit et affirmat, id quo recentiores sic dicti *Traditionalistae* negant, ab Apostolo legem naturalem dici cognoscibilem et cognitam lumine rationis « sine adminiculo externae revelationis », sive iam inter duas istas Estii affirmaciones sit sive non sit contradictio.

Porro tres quaestiones quas posuimus, ita se mutuo habent. Quaestioni primae, utrum nomine gentium quae legem non habent, in textu Pauli intelligi debeant soli fideles, an significantur sin minus soli saltem directe et praecipue infideles, connectuntur aliae duae, quae vero in-

(1) De fide implicita in Christum sufficiente ad salutem saltem ante promulgationem Evangelii ita loquitur Angelicus. « Si qui salvati fuerunt, quibus revelatio non fuit facta, non fuerunt salvati absque fide mediatrix, quia etsi non habuerunt fidem explicitam, habuerunt tamen fidem implicitam in divina providentia, credentes Deum esse liberatorem hominum secundum modos sibi placitos » S. Th. 2. 2. q. 2. a. 7. ad 3; 3. dist. 25. q. 2. a. 2. sol. 2. ad 3. Ita etiam alii scholae principes s. Bonavent. 3. dist. 25. a. 1. q. 2; Alexander Halensis P. 3. q. 69. m. 3. a. 1. etc.

ter se plurimum differunt. Prior est illa, utrum apud Paulum sermo sit de actibus naturalibus ethice bonis absque gratiae auxilio factis, atque ita ex Apostolo demonstretur falsa propositio 25^a Baiana: « omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum virtutes sunt vitia » (cf. propositiones Baii 27. 28. 29. 30. 37. 61. 62; Quesnelli 39. 40. 41; Pistoriensium 24. in Bulla Auctorem Fidei). Quæstio connexa altera est, utrum manifestatio legis naturalis, de qua agitur, dicatur ab Apostolo esse per lumen rationis absque positiva externa revelatione ipsius legis, atque adeo ex verbis Pauli demonstretur vis rationis humanae intelligendi aliqua *quaes legis sunt*, quin opus sit, ut ex revelatione innotescant. Anonymus scriptor Belga superius commemoratus, qui nostram doctrinam impugnandam suscepit, has ambas quaestiones confundens affirmavit, omnes Patres et theologos ab Estio citatos interpretari verba Pauli de solis fidelibus et contradicere nostrae interpretationi textus Paulini, qua contendimus sermonem Apostoli esse sin minus unice, saltem directe et praecipue de infidelibus et de rationali cognitione legis naturalis; hanc quippe sententiam, aiebat ille, solum « nonnullos et inter eos Caietanum » patronos habere.

Omissa quaestione, quae ad alium locum pertinet, de gratia interna, quomodo sit necessaria *ad observationem* legis naturalis et ad actus ethice bonos, duo praestabimus. Primo quoad interpretationem textus Paulini de gentibus infidelibus et de rationali cognitione legis examinabimus doctrinam Patrum ac theologorum maxime illorum, ad quos pro parte adversa provocatur. Affirmamus autem, inter eos omnes nullum esse, qui dixerit verba Pauli de solis fidelibus intelligi debere, vel qui negaverit esse intelligenda de cognitione legis rationali citra propositionem per revelationem. Altero loco deinde iudicabimus de valore argumentorum, quae ab adversariis ad suam opinionem firmandam ex contextu desumuntur.

Postremo quamvis res per se clara sit, ad cavendas tamen falsas interpretationes praemonemus tria. Sermo nunc nobis est de revelatione ipsius legis, non de revelatione

quam aliqui coeperunt asserere hominibus necessariam ad acquirendum usum rationis, nisi forte hanc dicerent esse ipsam revelationem legis moralis; deinde negando necessitatem huius ipsius revelationis ad possibilitatem cognitio- nis rationalis et naturalis intelligimus exclusionem non *necessitatis moralis* pro humano genere in ordine praesenti, sed *necessitatis physicae*, quae sit simpliciter ex defectu virium rationis; postremo agimus universim de ratio- nali cognitione obligationis moralis, quin nunc distinete determinemus eius sive amplitudinem sive perfectionem. (De his singulis confer Appendicem ad Tractatum de Traditione). Nunc ad demonstrationem thesis propositae.

I. Imprimis a S. Sede damnata est propositio Baii (22^a inter Baianas), qua novator contra theologos catholicos aiebat: « Cum Pelagio sentiunt, qui testimonium Apostoli Rom. II. gentes quae legem non habent, naturaliter quae legis sunt, faciunt, intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus. » Consulatur de hac proscriptione Ripalda (« adversus Baii articulos » T. III. Operis de Ente supernaturali). Interim ex hac censura duo constant, theologos nimirum in controversia dogmatica locum Apostoli intelligere consue- visse de infidelibus, et Sedem Apostolicam hanc interpretatio- nem sartam ac tectam voluisse. Unde praeiudicium est, illos « nonnullos interpretes, » ut ab adversariis appellantur, esse doctores multos et graves. Sane eodem tempore, quo Estius « nonnullos tantum et inter hos Caietanum » novit, qui gentes legem non habentes apud Paulum censuerint intelligendas esse infideles, Stapletonus (De peccat. orig. I. II. c. 14. Opp. T. II. 66.) Baii in cathedra Lovaniensi successor et adversarius doctissimus affirmavit, hanc sententiam esse « communem omnium aliorum Doctorum (praeter Augustinum) maxime graecorum, quam ipse Augustinus non improbat ».

1º Quia omnium sententias exscribere longum esset, ci- tabo loca quae legi possunt, et ex iis pauca delibabo. Origenes in Rom. I. II. n. 7. 8. 9: « Graecus id est gen- tilis, si, cum legem non habeat, ipse sibi lex est ostendens opus legis in corde suo, et naturali ratione immotus,

sicut videmus nonnullos in gentibus, vel iustitiam teneat vel castitatem servet.... iste licet alienus a vita videatur aeterna, quia non credit Christo.... videtur tamen, quod bonorum operum gloriam et honorem et pacem perdere penitus non possit.... (1). Naturalis lex *communiter omnibus hominibus inest.* » Hanc Origenes apud Paulum intelligit legem, « quam gentes sentire naturaliter possunt ». Chrysostomus hom. XII. n. 3. ad populum Antiochenum: « Quid est lex naturalis? Conscientiam Deus nobis formavit, et effecit, ut a nobis ipsis sponte haustum haberemus cognitionem bonorum et contrariorum (αὐτοδιδακτον ἐπιστησε την γνωσιν των κακων κ. λ.). Non enim opus habemus discere, quod malum sit fornicatio et bonum continentia, sed originaliter (ἀπ' ἀρχῆς) hoc scimus. » Prosequitur s. doctor, ideo Deum, quando positiva revelatione prohibuit quae lex naturalis vetat, simpliciter dixisse, *non occides*, nec addidisse: quia hoc malum est; « nam, inquit, ante praeoccupans conscientia hoc nos docuit. » Hoc deinde confirmat ex verbis Pauli: quando excusare se volent gentiles, quod legislatorem non habuerint, non Moysen, non prophetas, non Apostolum, non Evangelistam, « Paulus demonstrat, habuisse eos legem quam a se ipsis didicerant (αὐτοδιδακτον νομον): cum enim gentes quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex. » Pari modo hom. V. in Rom. eadem verba Pauli interpretatur. « Sufficit pro lege conscientia et rationalis cogitatio (λογισμος); his ostendit rursum (Apostolus), Deum fecisse hominem sufficientem (αὐταρκη) ad veritatis electionem et vitii fugam... Non ex lege (positiva quam non novit), sed ex naturalibus rationiis solis condemnatur. » Theodoreetus, Oecumenius, Theophylactus more suo Chrysostomum sequuntur. In Rom. II. 12-15. commentatur Theophylactus: « Graeci sine lege peccaverunt, hoc est *sine instructione quae a lege est...* quae

(1) Ex ipsa huius honoris et pacis oppositione ad vitam aeternam patet, Origenem non posse esse suspectum erroris, ac si operibus gentilium positivam mercedem aeternam adtribuisset. Cf. s. August. de spiritu et littera n. 48; Hieronym. in Ezech. XXIX. Opp. T. V. p. 353.

legis sunt faciunt naturaliter, hoc est persuasi *rationibus quae a natura sunt* (τοις ἐκ φυσεως λογισμοις)... non litteram sed opera (id, quod lex iubet) cordibus suis insculpentem, atque conscientiam et naturales cogitationes legis loco habentes ad testimonium boni ac honesti. » Cyrillus Alex. (contr. Iulian. l. III. T. VI. p. 108.) Iuliani apostatae obiectio, quod Deus Christianorum nullam quandam habuerit providentiam erga gentes, repellit hoc eodem Pauli testimonio: « Nam et gentium se Deum esse, per leges insitas (δια των ἐμφυτων νομων) plenissime comprobavit.... Si Iudeorum tantum Deus esset et creator, non etiam gentium, quomodo qui legem non habent, sibi ipsis essent lex eo pervenientes insitis manuductionibus (ἐμφυτοις παιδαγωγιαις)? Natura enim virtute propriâ (αὐτομαχως) (1) dives est cognitione omnis boni (boni utique naturalis, et spectata virtute physica naturae per se), hoc quoque creatoris nutibus consecuta. » Addimus s. Basilium hom. IX. in hexaemeron n. 3. 4, qui licet ibi non explicet textum hunc apostolicum, rem tamen ipsam, de qua potissimum nunc quaeritur, clarissime enuntiat. Inter paucas enim lineas quater repetit: sicut aversari malum physicum, ita etiam cognoscere bonum et malum morale, illud probare hoc improbare in promptu nobis esse « ex ipsa natura, non ex doctrina et institutione ab hominibus tradita; ex lege naturae, quam non opus est discere; citra disciplinam et doctrinam (οὐκ ἐκ διδασκαλιας ἀνθρωπων, ἀλλ' ἐξ αὐτης της φυσεως ἀδιδακτω της φυσεως νομων ἀδιδακτος ἐκκλισις του κακου); quemadmodum nulla disciplina nos docet morbum odisse, sed sponte nostra aversamur, quae molestiam creant. »

Graecis plenissime consentiunt latini. Tertullianus adv. Marcion. l. V. c. 13. ex Rom. II. probat, eundem esse Deum qui creavit naturam, Deum veteris Testamenti qui dedit legem, et Deum novi Testamenti, cuius est evangelium.

(1) Αὐτομαχος dicitur, quod non aliunde movetur, sed ex insita propria virtute; ita fructus sponte nascentes absque cultura exhibita dicuntur αὐτομαχοι apud LXX. Lev. XXV. 5. 9; 4. Reg. XIX. 29. S. Basilios hom. IX. in hexaem. n. 4. illum instinctum quo dolorem aversamur, appellat αὐτομαχον διαβουλην.